

הגאון הגדול רבי מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א פותח צהר נרחב לימי עלומיו בהסתופפותו בישיבת חברון, מכך ניתן ללמוד מהי דמותו של בן הישיבה

היסוד של 'ישיבה' אינה רק לחנך את התלמיד בזמן שנמצא בין כותלי הישיבה, אלא יסוד של ישיבה הוא לגדל לחנך ולהעמיד 'בן ישיבה' שיהיה בן תורה ויקים בית גדול לתפארה

הרב ב. הלחמי

רוממות הישיבה ליצירת בן הישיבה בחברון

רצוני לומר, שרוממות הישיבה הקדושה הייתה כבית יוצר לתלמידים בשאיפות ובמעלות להשיג תורה ויראה, היא כאימא שמגדלת ילדים. כך הישיבה הייתה בית יוצר לגדולי תורה ורבנים מסורים לקהילות הקדושות שהעמידו את כלל ישראל. בישיבה בזמני, היו מנותקים מתוך שמחה והתרוממות הנפש מכל העולם הזה. זכורני שבער"ש של קיץ היו רושמים את שיחותיו של הר"י שהיו במשך השבוע. בליל שבת היה מדבר המשכים על המשכים מקדושת השבת, ואפילו אני שלמדתי חמש שנים תמיד המשיך לדבר על שבת עד שהגיע ששבת הוי קודש קדשים כיום כיפור ממש. ובמוצאי שבת דיבר פרשת שבוע ומעלת האדם, וביום א' על גדלות האדם, ותיקן שאחרי השיחה לא יתפללו מיד תפילת מעריב, כדי שיהא זמן ללבן את השיחה, שתיכנס ללב, שלא יהא שיחה של שכל למוח אלא שיכנס ללב. כך היה תיאור הנשמת חיים של הישיבה. אפשר לומר שבזמנינו זה היה מקום של גדלות התורה כמותן תורה וכמעמד הר סיני.

מהות בן הישיבה בדור העבר

כולנו בישיבתנו עוסקים בעבודתנו הבלתי מוגבלת, עבודה המקפת את כל החיים של האדם, שמטרתה עלייתו בגדלות עצמית, להרגיש את עונג החיים, עונג אמיתי שאינו מדומה, עונג נצחי, וזוהי ההתרוממות בגדלות ועומק התורה המלמדת את האדם את הדרך הסלולה בחיים, וגם להכיר את רום גדולתו של האדם שיש ביכולתו להיות ולהגיע למעלות הכי עליונות שהאציל השי"ת בחסדו בעולם, ואותם המעלות חוב הוא על כל אחד ואחד שנברא בצלם א' להשיגם ולחיות על פיהם, ואי אפשר להשיגם ולקנותם רק ע"י יגיעה ועמל בתוה"ק. אחרי הבנה כזאת אין להתפלא על רוב היגיעה של 'בן הישיבה' המוסר כל עצמיותו ושקידתו עד שהוא חי ממש בעולם רוחני, ושוכח במעט מכל היות העולם, כשהוא צמא רק לעלייה וגדלות, כי באמת לזה נדרשת עבודה רבה, ובוזה הוא מוצא ומרגיש את כל החיים שלו, וכמה גדול הוא האושר למי שזוכה להיות בין אלה המאושרים בחיים.

כשנסעתי לקראת חג הפסח מהישיבה הביתה, הייתי נוסע בעגלה, הכבישים של אז היו עשויים מאבנים בולטים, גלגלי העגלה היו משל ברזל, והנסיעה התארכה שעות ארוכות, כשהגעתי הביתה היו צריכים לפוש כמה ימים רק מטלטולי הדרך מנסיעה שכזו. בתקופה אחת כשלא היו קוביות סוכר לתה, באו אל הגר"ש היימן זצ"ל וביקשו שלפחות יתנו סוכר, ואמר להם אז תשתו את הכוס תה עם תשובות רבי עקיבא איגר, והוא אמר זאת באמת ובכל הרצינות, כי התורה היתה שירת חייו ובפרט היה להוט אחר דברי הגרע"א. הסיבה שבאמת הצליחו לחיות בכזו דחקות, ומכל מקום להיות מלא בשמחת החיים ללמוד במנוחת הנפש, אין זאת אלא מפני שחשבו יותר על תכלית האדם, על החיים הנצחיים חיי הנשמה, ולא היו שקועים כ"כ בחומריות. היתה דחקות נוראה באותם ימים, אני זוכר את הדחקות הנוראה שהיתה בבית הג"ר יעקב שפירא זצ"ל בוולוז'ין, הרבנית ע"ה היתה נוטלת מביתה חפץ כ'משכון' להלוואת חצי ככר לחם, זה היה אחד המושגים של פעם.

הנה לדוגמא פלא גדול הוא שהפני יהושע לא מביא בדבריו שהראשונים כבר אמרו כדבריו, ויותר פלא הוא שההפלאה מביא את הפני ולא אומר שזה דברי הראשונים, וכנראה שלא היה להם ספרים מרוב דחקותם, ולא כמו היום שיש ספרים ע"ג ספרים. הגידולי תרומה שעל ספר התרומות כותב שלא היה לו ש"ס, והיה צריך לחפש גמרא בכדי ללמוד, כך הם למדו וגדלו באותם ימים. זכורני עוד בהיותי לפני בר מצוה, למדתי מוחץ לעיר בעיירה קטנה וראקוב שמה, היה לי שם דוד והייתי ישן אצלו, ביתו היה לא רחוק מהבית החיים דשם, וזכורני שבכל פעם שהייתי הולך לבית הדוד הייתי חושב ומהרהר - הנה מתקרב אני יותר ויותר לבית החיים, היו אז חיים אחרים, לא ידענו מתענוגים, לא ידענו מתחרויות, חשבו רק על האמת.

גם כשישנה אפשרות ללמוד בהרחבה ובחיי מותרות, אבל אין זו התורה שהקב"ה חפץ מאתנו, כך רואים מדברי חז"ל, ואמנם לא מבקשים ולא תובעים מן האדם לחיות ולהתמסר יותר מכפי כוחותיו, אבל עכ"פ בזמן שלומדים השאיפה וההשקפה צריכה להיות לחיות במסירות נפש על לימוד התורה מתוך הדחק.

זכורני, כשלמדנו בישיבת חברון מלפני כשבעים שנה, חדר האוכל לא היה קיים בישיבה, וארוחת צהריים היו אוכלים אצל בע"ב פרטיים, קבוצות קבוצות, ארוחות בוקר וערב, היה כל אחד צריך לדאוג לעצמו בחדרו, ויזכר לטוב אותו בעל חנות שהפקיר עצמו וממונו עבור בחורי הישיבה, ובתקופה ההיא לא היה לאכול אפי' פת לחם, כך היה נראה 'תורה מתוך הדחק' בימים ההם, וזה היה לימוד גדול עבורנו, כיצד להעמיד את החיים לעתיד, חיי המותרות והתענוגות משכיחות לגמרי מה רוצה הקב"ה מעמנו, ולא יזו דרגה צריך להגיע ע"י לימוד התורה.

ככלל יסוד חיים של תורה הוא להתלמד ולהתרגל לחיות במה שיש, ולהרגיש אושר החיים שזוכים להסתפק ולסדר אופן החיים כפי הקיבצה שיש בידינו, באופן כזה החיים גם יותר רגועים ויותר מאושרים, כמאמרם איזהו עשיר השמח בחלקו. זכורני עוד בלומדי בישיבת חברון, לפני נישואי, הדריכני בזה באופן מפורט מורי ורבי הגה"צ רבי מאיר חדש זצוק"ל, שהרבה קיבלתי ממנו בשנות לימודי בישיבת חברון, וישב עמי כאב עם בנו, ופירט את כל ההוצאות שיהיו לעומת ההכנסה בחיי היום יום, ובי"ה שהנהגתי עצמי וביתי כפי זה, ובשנה ראשונה לא הזדקקנו לשום הלוואה, וזה כולל גם לא לקנות בחנות בהקפה, ושנה ראשונה כפי מה שנוהגים בה ומייסדים בה את יסוד החיים, יש לה השפעה לכל החיים.

מכך למדתי שגם כשהיה מצב של דחק גדול לא ביקשו יותר ממה שהיה, זכורני עוד שמרן החזו"א זיע"א עורר אותי לאחר נישואי שאלבש 'חלוקא דרבנן' מעיל ארוך, ואמרתיו לו שע"י אצטרך לקחת הלוואה, ומכך אני נמנע לעת עתה כפי שהורה לי המשגיח, ונראה היה שנהנה מהנהגה זו והסכים לכך.

לפני עשרות שנים כשאנחנו היינו תלמידים בישיבה, הישיבה והפנימיה היו שניהם 'ישיבה', היה היכל הישיבה ללימוד התורה, וחדרי הפנימיה שימשו ישיבה למנוחה, ההתדרדרות של התקופה האחרונה שנהיה יותר ויותר, שחדרי הפנימיה נהפכו לחדרי בילוי ובזבוז הזמן, ומהפכים את היום ללילה, ואת הלילה ליום.

חובה היא להחדיר ולתקן בכל מקום ובכל ישיבה שחדרי הפנימיה יהיו חלק מהישיבה, לפי רוח הישיבה והאווירה המתאימה להנהגת בן ישיבה בתוך הישיבה, צריכים לחפש לזה דרכים ועצות, כיצד לתקן זאת, לדעת מה נכנס לתוך החדרים, ומה שומעים שם, יכולים ללמוד סדר שלם ואח"כ לטמטם את הראש בשמיעת דברים אסורים ח"ו.

עבודת המדות שהיתה בישיבת חברון באותם ימים

נשאר בזכרוני מזמן שלמדתי בישיבה בתורת תלמיד, הלואי שתמיד היינו תלמידים, היו שניים שנחשבו לעילויים, יצא לי לדבר בלימוד עם, אחד מהם היה שקדן עצום והיו לו ידיעות עצומות, אך המידות הרעות הטו אותו לכיוון אחר, למידת הגאווה לרצון ותאוה להתבלט, כשדיבר בלימוד מידותיו התחילו לפעול, ומשאמר דבר מה, היה עומד על דעתו ומביא הוכחה לדבריו מרוב ידיעותיו, אך ההוכחה היתה רחוקה מהנידון כרחוק מזרח ממערב, והוכחה שניה עוד יותר עקומה מן הראשונה, וכן הלאה, ראו שבווער אצלו שלהבת אש של תאוה הניצחון, וככל שהוסיף להביא ראיות הוסיף עקמומיות, ולמעשה במשך התקופה לא יצא ממנו מה שהיה צריך לצאת ממנו, כי היה חסר לו את המידה של מודה על האמת.

היחס לזולת, וההתחשבות של הבחורים איש לרעהו היה באופן מיוחד, דוגמא להנהגה מעודנת זו, היה בחבורה בחדרי שבישיבת חברון בחור שסבל בלבו, ותמיד הקפידו לבוא לחדר לפני שנרדם, כדי שלא יהיה אפילו מעט רעש תוך כדי שינתו. פעם קרה שאיחרו להגיע לחדר, והבינו שכבר נרדם, ומחמת כך נשארו לישן כל הלילה בפרוזה של הפנימיה.

עוד דבר אפשר להזכיר, משפחת חלמיש, מהמצוינים הגדולים שהראש ישיבה היה מכין איתו את השיעור, שאחיו נחלה במקום הלב ולא היה תרופה לזה אלא מנוחה. ושמו אותו בחדר עם בחורים שבמשך היום היו מדברים עמו שיחת חולין ובכך השקיט את המחלה, איזו מסירות השקיעו בחורי הישיבה לסעדו.

כן זוכר אני בימים ההם כאשר רצו לקנות זיתים או מלפפון חמוץ וכד', היו צריכים לטרוח מעט להוציא מן החבית הגדולה שהיתה בחנות עד שמצאו כמות טובה, ומאד היה רגיל אצל החבורה שאם אחד היה נכנס בדיוק כשחבירו גמר למלא מלפפונים, היה נותנו לחבירו. ובכלל בישיבתנו בישיבת חברון היה מושג של כבוד לחברים מבוגרים בישיבה.

הנסיון של עשרות שנים בישיבה מוכיח שישוד הבנין של האדם איך שבונה את עתידו ומעמיד עצמו לכל החיים, לא תלוי בכשרונות ושאר דברים שקובעים את זה, אלא רק מידותיו, אם יש לאדם מידות טובות אזי יש לו עתיד מזהיר, ואם ח"ו המידות הן אחרות, הוא רחוק מהכל, אמנם יכולים לטעות בו, אבל האמת שהוא רחוק לגמרי ממעלות.

אני זכיתי לשמוע שיעורים בצעירותי אצל מו"ר מרן הגי"ר איסר זלמן מלצר זצ"ל, ראינו אצלו שמידה זו להיות 'מודה על האמת' לא משה ממנו, ראינו שהיו מעירים ושואלים משהו, היה מקשיב ושומע, וחושב מיד אולי יש לו להודות שדברי התלמיד צודקים, ולא רק מידה זו של 'מודה על האמת', אלא היתה אצלו תורה שלימה של מידות טובות, תורה שלימה ממש, ראינו אצלו את האהבה והחביבות שהראה לתלמידיו. וכששמע הערה נכונה מאיזה תלמיד היה שומע ומקבל, וחוזר ומזכיר בשמו כמה וכמה פעמים באהבה שאין לה גבול. וכן ראינו ושמענו על כל גאוני זמנינו וגאוני דור הקודם, כל אותם הידועים, הרי יסוד היסודות אצלם היה מידות טובות, לעומת זה אם חסר המידות הטובות אז חסר את הכלי קיבול ואין במה לקבל.

היה בינינו בחור חשוב שלמד בישיבה מצויין, אלא שהיה זקוק לעוד מילה טובה של בנייה וצמיחה, הוא שוחח עם הרבי ר' איסר זלמן בענייני קדשים, ולפתע הרבי אמר לו - אה הנו מדבר כמו ר' ברוך בער בקדשים!! הנעימה שבה נאמרו הדברים הוסיפה לו נשמה ורוח.

זכורני שפעם אחת ישב בחור אחד אצל מו"ר זצ"ל, ואמר לו סברה בלימוד, מיד פנה הגר"א? להרבנית וביקש ממנה להביא 'משקה', הגר"א ידע מתי צריך לעודד בחור, וע"י הנהגה זו הוא בנה את התלמיד, כשהיה שומע סברה שאינה מתקנת מתלמיד, מיד היה אומר מסתמא כיוונתם לומר כך וכך, והיה מרחיב ומבאר למה צריך לומר כך, ודוקא כך, והתלמיד היה מקבל את ההרגשה שאכן התכוון לזה.

היה רב א' מטעם שגילה פנים בתורה שלא כהלכה, זוכר אני אותו מתקופת הלימוד בישיבת חברון, הוא ידע ללמוד והיה בקיא עצום, אבל לא למד מוסר ולא עסק בתיקון המידות, ולכן מעולם לא היטה אזונו למה שכשהעירו אף בדברי תורה, בהנהגה כזו אפשר אכן להגיע לגילוי פנים בתורה שלא כהלכה, כי אין את היסודות האמיתיים של התורה.

ומעשה שהיה באחד הגדולים שהשיג על דברי גאון אחר ואח"כ הגאון השני השיג על ההשגה בצורה כזאת שטעה בהשגתו, וכמדומני שמרן החזו"א התבטא אז כי איך זה מתאים שיבואו לידי טעות כזאת, כי התקיף בלשון ובביטוי קשה, והבא כלל כעס בא לידי טעות. כשעומד על הפרק סדרי עדיפויות בנוגע לשתי ישיבות גדולות מסוימות, דעתי היא שיש להמליץ להעדיף את הישיבה בה מכבדים מאד אחד את חברו, שכן הדבר מסייע מאד לעליה בלימוד התורה.

הזכות לגדול בצל המשגיח הגה"צ רבי לייב חסמן זצוק"ל

חסד ד' עשה עמי כשנכנסתי ללמוד בישיבה בשנת תרצ"ה, וזכיתי עוד לשמוע את המשגיח הגאון הצדיק הגרי"ל חסמן בעל האור יהל. זכורני בר"ח אייר, תחילת זמן קיץ, איך שהמשגיח ניגש לכל א' וא' מבני הישיבה ביחס אבהי וחס. איפה מוצאים דבר כזה לדבר עם כל א' בפני עצמו, לפי מדרגתו.

זכיתי לשמוע שיחות ממרן הגה"צ רבי לייב חסמן זצ"ל בעל "אור יהל", נדמה לי שהיתה זו בשבת הראשונה שהגעתי לישיבה, במוצאי שבת לאחר תפילת מעריב ניגש אחד הבחורים להגיד פרק תהילים, התפללו אז בביתו של המשגיח, הפרק תהילים ריגש אותי ממש איזו השתפכות הנפש היתה אז, ושאלתי אח"כ על מי התפללו, מיהו החולה המסוכן שכה התפללו לרפואתו, ונעניתי שמתפללים על הרוחניות, על סייעתא דשמיא.

השיחה היתה בביתו בהשתתפות זקני תלמידי קעלס, שהיו ישובים סביב לשולחן, והבחורים עמדו לפני השיחה ולמדו מוסר בחושך כל אחד לעצמו, וכשהדליקו האור פתח המשגיח את החומש, ואז התחיל לדבר על הפרשה עם מאמר חז"ל, וע"ז בנה את כל דבריו.

בלומדי בישיבת חברון הלכתי פעם בש"ק בצהריים אחר הסעודה שניה בחצר הישיבה לפנימיה, ומו"ר הגה"צ רבי לייב חסמן ישב בחצר ולמד חומש, שמעו מהישיבה קול של בחור הלומד בנעימות, קרא לי רבי לייב ושאלני - מיהו הבחור שנשמע קולו בלימודו, כשאמרתי לו את שמו של הבחור רצה לעורר בנו חשקת התורה עד אין קץ, ואמר לי בנעימות - האם אתה לא מקנא בו... ולא חיכה לתשובה.

פעם אחת כשהיכל הישיבה היה כמעט ריק מלומדים עבר המשגיח בין הבחורים, נעמד מאחורי הבחור הגי"ר אברהם פרבשטיין זצ"ל שלמד בקול רם ובנעימות וליטף את לחיו.

פעם אחת נתן המשגיח רבי לייב זצ"ל לאחד הבחורים סכום כסף בכדי לחלקו, ומיד לאחר שנתן לבחור את הכסף, קם ויצא מן החדר. הבחור ספר את הכסף ומצא שחסרים כמה לירות ישראליות, לאחר דקות ספורות חזר הגה"צ מוהרי"ל זצוק"ל להסתובב בחדר, התלמיד התבייש לומר לרבו שחסר כסף בסכום שנתבקש לתת, והמשיך לשבת מבלי שידע מה לעשות. רבי לייב הרגיש בדבר ופנה לבחור ואמר לו - מדוע תשב כאן סתם, לך ללמוד. הבחור נרתע והתחיל מגמגם שחסר כסף בחבילה שקיבל. מששמע הגה"צ ר' לייב את דבריו, מיד הוציא מכיסו את הסכום שחסר ופנה בשמחה לבחור באומרו - 'מצויין, כך צריך לנהוג, כשמקבלים כסף צריך להיות אחראי לספור ולוודא שהסכום מדויק, ואין להתבייש', והמשיך ואמר לו - 'בכוונה חיסרתי מהסכום הכולל בכדי לראות הנהגתך, וללמדך כיצד צריך לעשות.

פעם אחת ישב אחד הבחורים בהיכל הישיבה דחברון ולמד כל הלילה, בשעת לימודו דפק על הכסא שליזו, וישב מעל דירתו של הגה"צ רבי לייב שהיה גר מתחת להיכל הישיבה. בבוקר ניגש המשגיח אל הבחור ואמר לו - 'על השינה שלי שנדהה מחמת הדפיקות שלך, אני מוחל לך, אבל על שינת הרבנית אינני יכול למחול, ושלחו לבקש ממנה מחילה. אותו תלמיד יצא אחר כך לתרבות רעה.

זכורני, שהגה"צ רבי לייב זצ"ל היה כותב פתקאות לפני יוכ"פ, והיה שולח שליחים להדביק בבתי מדרשות, בהם היה רושם שכל אחד ימחול בפה ובלב שלם, והקב"ה שמווד באותה מידה ימחול גם לו...

עובדא אירעה בזמנו כשלמדנו בישיבת חברון, שהגיע לביקור בארץ דמות רבנית מפורסמת מארה"ב, הנ"ל היה מראשי תנועת המזרחי, הוא היה רב השפעה גם על קרנות ומוסדות שסייעו ליהודי ארץ ישראל, לכך היו אישים רבים שכיבדוהו. בעת ביקורו הוא הגיע גם לבקר

בישיבה שם ניגש למו"ר הגה"צ ר' לייב חסמן זצוק"ל, והושיט לו יד לברכת שלום, מו"ר זצוק"ל חזר והגיח לו יד אדך ללא כל חמימות וללא שום חיות, עד שההוא התבטא ואמר שהיתה זו יד מתה 'אגישטארבע האנד', והיה זה שלום קר. מכך למדנו דזהו הדרך לנהוג באישים שכאלו, אין צורך להפגיין כנגדו ביום, אך אין להתחנף אליו.

השיחה האחרונה ששמעתי ממו"ר רבי לייב חסמן זצ"ל לפני פטירתו, היתה על מה שכתוב ביונה כשרצו לזרקו לים ואמר להם ישאנו והטילונו לים, ודקדק, מדוע לא אמר להם שידחפו אותו לים, בהכרח כי הוא רצה להרויח עוד רגע אחד של זמן שיסחבו אותו, ויש בכך ללמדנו שכל רגע בחיים הוא חשוב לאין ערוך.

ובגמרא ע"ז שנינו כן על אלעזר בן דורדיא שעשה עבירות חמורות עד שאמרו שאין מספיקין לו לעשות תשובה, הכניס ראשו בין ברכיו ובכה עד שיצאה נשמתו, יצאה בת קול ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי עוה"ב, בכה רבי ואמר - יש קונה עולמו בשעה אחת. והקשה מדוע בכה רבי על כך, הרי אדרבה יש לשמוח על כך שאלעזר בן דורדיא הספיק לעשות תשובה קודם פטירתו על אותן עבירות חמורות שחטא בהם. אלא ביאר שרבי הוכיח עצמו שרואים את מעלת הזמן, שבשעה אחת אפשר לקנות עוה"ב, והוכיח עצמו אם מנצל הוא אכן את הזמן כראוי בכל רגע.

סדר וצורת הלימוד בישיבת חברון של אותם ימים

כשלמדנו בישיבת חברון, זכורני שכשהיינו מתחילים את הזמן עם שקידה וריתחא דאורייתא, מיד במשנה הראשונה היה משא ומתן של עקירת הרים ושבירת סלעים, והיה יכול להימשך כך כמה ימים. פעמים כשהיה נכנס ראש הישיבה הגר"א כהן זצ"ל היו מציעים לפניו את המשא ומתן, והכל היה נופל עד שהמשיכו עוד כמה דפים, וכל מה שאמרו ובנו נפל בהמשך הלימוד, כי קודם צריך לרכוש ידיעות של העניין, וכשחוזרים פעם ג' אפשר להתחיל להתעכב ולא להתחיל מיד בספיקות וחקירות, ונכון שיש ספיקות אבל זה רק בשביל לברר את ההבנה הפשוטה, ולא להשאר בריבוע של התיבה הראשונה במשנה.

בזמנינו בישיבת חברון לא היה מושג שייכלו לישון לאחר השעה 12 בלילה, היו שני בחורים שהלכו לישון לאחר השעה שנים עשר בלילה, אחד מהם לא יצא ממנו כלום, כולנו למדנו באותם ימים שאין ללכת לישון מאוחר על חשבון ההשכמה לתפילה בישיבה.

זוכר אני שמרן ראש הישיבה הגר"מ שך זצ"ל היה מספר, שכשלמד תורה בצעירותו אצל רבי איצלע' מפוניבז' זצ"ל, היה עד לגודל יגיעתו העצומה של גאון זה בתורה, עד שבסוף היום היה נופל על המיטה באפיסת הכוחות, ולא היה לו הכח אפילו לפשוט מנעליו. ובכל זאת כשהגיע זמן התפילה בבוקר, היה לובש עוז ותעצומות בזריזות נפלאה, והיה מתפלל בכל הדביקות והרוממות.

בזמן שלמדתי בישיבת חברון ראש הישיבה היה אומר שיעור על המסכתא של בקיאות בשבת קודש, אפשר בש"ק ללמוד פרק מיוחד כל הישיבה ענין אחד, ולומר שיעור על זה בשב"ק.

זכורני עוד בעת שלמדתי בישיבת חברון, בלילות שבת היו מתייגעים על ספר 'קצות החושן', ביום השבת היה שיעור קבוע מראש הישיבה רבי אהרן כהן זצ"ל בענייני סדר קדשים, היו אז חיים אחרים מלאי תורה באמיתותה.

כשלמדתי בישיבת חברון, חדרי היה מול חדרו של ראש הישיבה הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, והיינו שומעים כיצד היה שר בכל פעולה ופעולה שעשה לכבוד שבת, כל המשמר את השבת כאילו מקיים כל התורה כולה, כפי שהביא החיי אדם, כיון שהשבת היא יסוד האמונה, המקיים את השבת מקיים את יסוד האמונה, וממילא כאילו מקיים כל התורה כולה דמהאמונה בא כל התורה.

המשגיח עמד על כך שיקפידו בלימוד סדר המוסר, וקשה להתעלות בירא"ש מבלי שילמד מוסר. פעם אחת בעת שהלכתי עם ראש ישיבת חברון הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל לסעודת השבע ברכות שהתקיימה לבתי שנישאה לבן מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, אמר לי רבי יחזקאל על הרב אלישיב, שבלי מוסר לא שייך בכלל לגדול ולצמח, אבל אחד בכל זאת הצליח, כשהוא מכוון על מרן הגר"ש שליט"א.

על כל בן ישיבה לדעת, שהישיבה היא בית היוצר להקים תורה בישראל ולקיים את לימוד התורה בכלל ישראל, ולכן צריך שלימוד התורה יהיה עם כל תנאי לימוד התורה, צריך שיהיה בטוהרה ובנקיות, נכון שזו עבודה קשה, אבל צריכים לא לנוח ולא לשקוט עד שיכניסו תיקונים וגדרים בפנימיות, כי זאת התורה לא תהא מוחלפת וא"א ללמוד תורה בצורה אחרת.

היסוד של 'ישיבה' אינה רק לחנך את התלמיד בזמן שנמצא בין כותלי הישיבה, אלא יסוד של ישיבה הוא לגדל לחנך ולהעמיד תלמיד שיהיה בן תורה ויקים בית גדול לתפארה. בזמן שבאתי בתור בחור לישיבת חברון, כששוחחתי בין החברים שיחת חולין, השיחה נסובה על כך שבחורים חשובים שיעדו אותם שהם יהיו לאחר נישואיהם ראשי ישיבות חשובים, בסוף הם נהיו רבנים, ולעומת זאת כאלו שיעדו את עתידם להיות רבנים נהיו ראשי ישיבות, ואחד נתמנה כדיין בזמן שחשבו שיהיה משהו אחר. ודיברנו בינינו והרהרנו לחשוב מתי נהיה וחל השינוי באותם חברים חשובים, ונוכחנו שהשינוי נהיה לאחר החתונה, ונמצא שהישיבות צריכות לחנך את יסוד הגדלות איך להעמיד גם את העתיד של הבחור שלא יפול ממדרגתו אחר הנישואין.

עבודת התפילה בישיבה

בישיבת חברון ראינו זאת אצל ראש הישיבה הגאון רבי אהרן כהן זצ"ל, כשהוא עמד בתפילה היה דומה ממש כמלאך אלוקים, התפילה היתה עבודה בכל רמ"ח אבריו, אף שהיה חלוש מאד בגופו בזמן התפילה, היה ממש מופשט מכל הגשמיות כמו שעומד למעלה אצל כסא הכבוד ומתפלל. כל מי שראה זאת לא היה צריך עוד לשמוע דברי חיזוק על תפילה.

וזכורני שעמדתי פעם סמוך למקומו של אחד מגדולי בעלי המוסר זצ"ל בעת תפילתו, ושמעתי כל תפילתו איך היה מוציא כל תיבה ותיבה בבירור, בקול שהיו שומעים ממש את פירושה של התיבה בקולו.

וזכורני, כי לישיבת חברון בעיר חברון הגיע פעם אחת בחור תייר מאמריקה יחד עם אמו, ונכנס להיכל הישיבה בדיוק בעת שהבחורים התפללו תפילת ערבית, הלה התפעל והתלהב מעצמת התפילה עד כדי כך שאמר לאמו - אמא כל כך טוב ויפה כאן, ונשאר ללמוד בישיבה, ולא שב יותר לבית הוריו. אותו בחור הוא היום ת"ח גדול שזכה להקים בית של תורה, ולימדתי את בניו, והכל בזכות תפילת ערבית אחת שחוזה בישיבה באותם ימים.

הנהגות מיוחדות שניחזו בראשי הישיבה שהנחילו זאת לבני הישיבה

הייתי רוצה לתאר דמותו של הראש ישיבה הגאון רבי יחזקאל סרנא זצוק"ל. זכיתי שבפנימייה יהא חדרי מול חדרו של הראש ישיבה ששם היה לומד, וזכורני שפעם בער"ש ראיתי דרך החלון איך הוא מכין את עצמו לכבוד שבת בשירה ובזמרה, ובכל פעולה ראו בחוש שמחה של ערב שבת. ופעם א' בער"ש נכנס בנו הגאון רבי חיים סרנא לחדרו וראה ששרוי בעצב, ושאלו על כך מדוע. והשיב לו בפשטות, וכי שכחת שערב שבת חזון היום! רואים איך חי את הנבואה של החזון ואיך קיבל את חורבן ביהמ"ק.

זכורני, כשלמדנו בישיבת חברון היתה לנו יראת הכבוד לפני כל ראשי הישיבה, בתקופה ההיא היו קבוצת בחורים שארגנו חבורה גדולה, ומפעם לפעם היו מתאספים לחיזוק וקובעים תקנות, והיו ממנים ע"ז שני מפקחים שיעקבו אחר יישום התקנות, רבי יצחק גרינברג זצ"ל ורבי שמואל אהרן איזקוב זצ"ל, ומתוך הקבלות היה שכל אחד צריך לרשום לעצמו מאמרי חז"ל ולהניח הפתקאות בכיס, ומידי פעם במשך היום לעיין בהם.

כמו כן היתה לנו בזמנו קבלה שביום הייארציטי של מרן החפץ חיים, היו עושים תענית דיבור, ובכל ליל ש"ק היינו עושים משמרות לימוד כל הלילה ברציפות, דהיינו שכל בחור היה צריך ללמוד שעתיים בתורות, ובכך לשמור על לילה שלם בלי הפסקה של לימוד התורה בישיבה. ומי שהיה מוכרח לדבר איזה דברים בטלים, היה עליו לעמוד בהיכל הישיבה או לצאת לחוץ, והמטרה היתה כדי שלא ימשך בזה, כן היתה לנו קבלה לעשות כל יום חסד, ועוד כל מיני קבלות. היום בזמנינו לצערנו לא רואים בכלל כאלו דברים.

זוכר אני שאף ממו"ר המשגיח הגה"צ רבי מאיר חדש זצ"ל, כשהיה אז בשנים הראשונות בהם נכנס לכהן כמשגיח בישיבה, והיה לנו תועלת רבה הימנו, הוא היה דולה ומשקה מתורת רבו הגדול הסבא רנ"צ זצוק"ל, וניהג בחכמה גדולה את הנהגתו עם בחורי הישיבה.

זכורני היה זה בשנה הראשונה אחר שהגעתי ללמוד בחברון, התחתן אחד מהבחורים המבוגרים והחשובים בישיבה, החתונה היתה בעיר חיפה, ואני שהייתי אמנם עדיין מהצעירים, אך הייתי מאד קרוב עם החתן, והבחורים שידעו על כך זירזו בי לנסוע להשתתף בשמחה, הנסיעה אז מירושלים לחיפה ארכה מספר שעות, ובשעות אחה"צ המוקדמות עזבתי את מקומי בהיכל הישיבה ופסעתי לעבר חדרי להתכונן לנסיעה.

והנה מו"ר רבי מאיר זצ"ל עולה כנגדי לכיוון היכל הישיבה, משפגשני נעצר ושאל להיכן פעמיי, עניתי לו שאני מתכונן לנסוע לחתונה בחיפה, נענה לי ואמר - 'כלי זמרים לא יחסרו שם', והמשיך בדרכו. תפסתי מיד את הערתו וחזרתי ללמוד בהיכל הישיבה, וכמובן לא נסעתי לחתונה, עד היום אני חש הכרת הטוב על החינוך הזה שנתן לי.

הרבה קיבלנו מרבותינו בישיבה הק', ואין כוונתי לענין הלימוד דוקא, אלא ליסודות החיים, יראת שמים, מוסר, מידות והנהגות טובות, למדנו לחיות במחשבה, להיות בר דעת בכל צעד בחיים.

ראשי הישיבה נהגו בכבוד רב עם תלמידיהם. פעם אירע שראש הישיבה מו"ר הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל היה חלוש ותשוש כח, ולא עלה להיכל הישיבה לתפילת ערבית של ליל שבת, הוא התפלל ביחידות בביתו ולקראת סיום התפילה בישיבה אזר כגבר חלציו, ועלה בשארית כוחותיו להיכל הישיבה.

לשאלת הנוכחים מה ראה על ככה שהתפלל בביתו מחמת חלישות כח, ואילו אחר כך התאמץ לעלות להיכל הישיבה, השיב - מצות תפילה נחלקו בה אם היא מן התורה או מדרבנן, ואף אם עיקר המצוה היא מן התורה, מניין התפילות וזמנן, ובפרט תפילת ערבית וכן תפילה בציבור אינן מן התורה, ואילו להגיד 'גוט שבת' לתלמידים היא מצות עשה מן התורה.

השקיעות בלימוד של דור העבר למול דורינו

יש אכן להתבונן עד כמה הדברים מחייבים אותנו להתחזק בלימוד התורה, לצעדינו ההדרדרות כיום היא נורא נוראות, רוחות הרחוב וקלקולי התקשורת חדרו אף לישיבות, כמה גדולי תורה יכולים לצאת בזמנינו, ואיזה גדולי תורה עם איזה השקפות, עם איזה יראת שמים, הלא מצבינו הוא נורא נוראות ממש.

זכורני כשלמדתי לפני למעלה מס"ה שנים בישיבת חברון בירושלים, לא ידעו בישיבה מהם עיתונים, לא ידעו מכלי תקשורת, היו נקיים במחשבה מכל זה.

כשהיו נכנסים לחדרים בערב, השיחה בין חברי החדר היתה בדברי תורה, נכון היו לעבדיק'ע בוחרים, חברונעיר ישיבה מאין, היו חברויות אמיתיות ביחס ובהתמסרות נפלאה אחד לשני, אך היו רחוקים מכל ההשפעות שיש כיום.

כשלמדנו מסכת יבמות בישיבת חברון, לא היו ספרי הרשב"א בארון הספרים, כי אם ספר אחד, והיו צריכים להזמין תור בשביל לעיין בו, כשהתור שלנו הגיע היינו צריכים להיות ערים כל הלילה, ישבנו עם החברותא לילה שלם ולמדנו את דברי הרשב"א הידוע בסוגיא בדף מ"א.

כשהוציאו יועד הישיבות את הספר חידושי הגר"ח הלוי לאור עולם, והגיעה השמועה לישיבה על כך, היתה השמחה גדולה מאד, ואז ספר אחד הגיע לראש הישיבה הגר"י סרנא זצ"ל, ואנחנו נכנסנו לראש הישיבה בכל יראת הכבוד וביקשנו את הספר להשאלה לכמה ימים, וממש התייגענו בדבריו, עברנו על כל הספר בלימוד בעיון במשך שעות וימים.

באותם ימים לאחר שהגיע לידינו הספר חידושי רח"ה, ישבתי עם חברי הגר"א טורצין זצ"ל יום שישי אחד, באחד מבתי הכנסת בשכונת זכרון משה, ולמדנו בעיון במשך שעות ארוכות את דברי רבינו חיים הלוי, והתייגענו להבין עומק דבריו. באמצע לימודם נכנס שם ת"ח זקן מתושבי השכונה, שהיה מזקני הרבנים פליטי רוסיה שעלו מחו"ל לאה"ק, וגרו בירושלים עיה"ק.

בראותו שני בחורים עומדים ליד הבימה ומתעמקים זמן רב בלימודם, ניגש לראות במה אנו עוסקים, משראה שאנו לומדים בספר חידושי רח"ה, נפטר והלך לו כשמפליט בתמיהה - דברים חדשים... תמיד ידענו שמתנדנדים ומתעמקים בלימוד 'גמרא', והנה זה חדש כך להתנדנד על ספר מחידושי האחרונים.

אותו רב גדול לא הורגל בדרכי הלימוד כפי שלמדו בישיבות, ולא הבין מה אנחנו מתעמקים כ"כ בדברי רבינו חיים הלוי, אך אנחנו כל כך ייקרנו כל חידוש של רבי חיים, שימים שלימים למדנו את דבריו עד שסיימנו את כל הספר.